

DVE ÚSKALIA FENOMENOLOGICKEJ FILOZOFIE VEDY

JOZEF PIAČEK, Katedra marxisticko-leninskej filozofie FFUK, Bratislava

PIAČEK, J.: Two Cliffs of Phenomenologic Philosophy of Science. *Filozofia* 40, 1985, No. 5, p. 553.

Phenomenology represents a factor that determines the style of contemporary philosophic reflection of science in the West. The attention of phenomenologists is shifted ever more from the traditional domain of social and psychological sciences to natural sciences, especially physics. The discovering of fundamentals of science and its understanding within the framework of socio-cultural reality makes the sense of philosophic reflection of science. Phenomenologic reflection of science examines two spheres of problems, namely the tectonics of the worlds and the tectonics of the reflexive. In both regions it meets with the phenomenon of horizontalness which is, however, explicated in an immanent fashion and is hyperstatized in order to make dialectics subjective.

Fenomenologická filozofia vedy je širokým a dôsledným rozvinutím vnútorných protirečení typicky klasického buržoázneho koncipovania univerzálnej jednotnej vedy ako všeobecnej matematiky, ktorým sa táto koncepcia mohla vyhnúť len prostredníctvom prílišných zjednodušení a skreslení, prostredníctvom absolutizácií a zamlčaní.¹ Fenomenologická filozofia vedy ako keby vyslovila oné nedopovedanosti a skryté racionalizácie, ktoré boli podmienkou a vnútornou oporou nastolenia a realizácie idey mathesis universalis.

Fenomenologická filozofia vedy exponuje od začiatku vytyčovanie programov vedeckého výskumu, genézu vedeckých pojmov, vývin vedy atď. ako zložku sociokultúrnej reality a historického vývinu ľudstva,² čo nespúšťa zo zreteľa ani vtedy, keď akcentuje výslovne „vedoslovnú“ problematiku, čiže otázky vzťahujúce sa na oblasť metodológie a výskumu základov vedy. Presvedčiť sa o tom možno zistením skrytej alebo otvorenej (a čím bližšie k nám práve v tejto otvorenej podobe) prítomnosti motívu životného sveta v celej fenomenológii a fenomenologickej filozofii vedy zvlášť. Tento motív sa presadzuje nielen vo všetkých fenomenologických etapách zakladateľa tejto filozofie, ale aj v posthusserlovskom myslení štyridsiatych rokov (M. Merleau-Ponty, L. Landgrebe), päťdesiatych rokov (A. Schütz, H. Lübbe), šesťdesiatych rokov (J. Wild, S. Strasser, G. Brand, W. Marx), sedemdesiatych rokov (A. Pažanin, J. N. Mohanty, E. Ströckerová, T. Kiesel, P. A. Heelan) a osemdesiatych rokov (A. Aguirre, P. Jansen, E. Morin, K. Held) a stal sa podstatným štýlotvor-

¹ Konkretizujem tu všeobecnú charakteristiku klasickej a súčasnej filozofickej kultúry podanej v štúdiu M. K. Mamardašviliho, E. J. Solovjova a V. S. Švyriova *Klasika a súčasnosť: dve epochy vo vývine buržoáznej filozofie* (pozri 4; s. 28 a n.).

² Pozri programový článok zakladateľa fenomenológie *Filozofia ako prísna veda* (9).

ným činiteľom synkréz fenomenológie, wittgensteinstva, hermeneutiky, štrukturalizmu, historickej školy filozofie vedy, vedeckého realizmu, filozofizácie vnútrovednej reflexie synergetiky, úvah o filozofickej použiteľnosti modálnych a intenzionálnych logík (najmä logiky vnímania J. Hintikka) v rôznych kombináciách.

„Všadeprítomnosť“ (vezdesušnosť) fenomenológie a jej „druhého života“ v podobe štýlotvorného činiteľa súčasnej filozofickej reflexie vedy na Západe vyplýva zo snáh filozofických intelektuálov — ako hovorí M. V. Želnov — prekonať roztržku medzi chápaním predmetu filozofie ako vedeckej problematiky a chápaním tohto predmetu ako problematiky „každodennosti“. Tematizácia problematiky vedy na pozadí predvedeckých a mimovedeckých zložiek sociokultúrnej reality je podľa Želnova príznačnou tendenciou sedemdesiatych a osemdesiatych rokov, ktorá bude exponenciálne narastať (16, s. 45). Nemožno preto súhlasiť s názorom niektorých filozofov, že by dochádzalo k akémusi ústupu fenomenológie zo scény buržoáznej filozofie a filozofie vedy. Dochádza skôr k jej expanzii, i keď nezriedka v kritickej alebo pseudokritickej recepcii, a to azda najčastejšie pod titulom hermeneutizácie filozofie vedy a filozofie konkrétnych vedných disciplín.³ Nasvedčujú tomu aj množiace sa pokusy z konca sedemdesiatych rokov o hľadanie „styčných bodov“ nielen medzi mladým Marxom a fenomenológiou, ale aj medzi Marxovým *Kapitálom* a Husserlovou *Krízou európskych vied* (v šesťdesiatych rokoch takéto pokusy boli zriedkavejšie: Garaudy, E. Paci).

Často konštatovaný, na prvý pohľad paradoxný fakt spojenia racionalizmu (resp. osvietenstva) a iracionalizmu vo fenomenológii a na ňu nadväzujúcich smerov nebude možné vysvetliť len nejednoznačným miestom fenomenológie vzhľadom na scientizmus a antiscientizmus (napr. 12, s. 65), pretože touto nejednoznačnosťou sa vyznačujú mnohé buržoázne smery poklasickej filozofickej kultúry (13, s. 174). Príčinu treba hľadať v charaktere záujmu fenomenologickej filozofie o vedu. Veda bola od začiatku stredobodom záujmu už u Husserla s cieľom zlepšiť jej fungovanie v organizme buržoáznej spoločnosti a kultúry, no od začiatku do dnešných dní fenomenologické hnutie vidí — a dodajme, že nevyhnutne musí vidieť — vo vede svojho najväčšieho nepriateľa. Ambivalentnosť fenomenologického vzťahu k vede vyplýva — ako som ukázal na inom mieste — z jej neutralistických ambícií na poli ideologickej konfrontácie a z fideistickej povahy svetonázorového základu fenomenológie (11, s. 34—47).

Z hľadiska diskusie, ktorá dnes prebieha vo filozofii vedy, sa ako kľúčové pre kritiku fenomenologickej filozofie vedy podľa mojej mienky javia dva problémové okruhy, a to tektonika svetov a tektonika reflexívneho.

³ Okrem tradičnej domény spoločenských vied a psychologických vied (vrátane aplikovaných) sa od sedemdesiatych rokov pozornosť fenomenológov a hermeneutikov zameriava čoraz viac aj na prírodné vedy, najmä fyziku (pozri 3; 14).

Tektonika svetov. K materializmu sa kloniaca verzia vedeckého realizmu nadväzujúca na Wilfrida Sellarsa, ktorá zaujala prvoradé miesto v buržoáznej filozofii vedy koncom minulého desaťročia, poukázala na antirealistický prístup fenomenológov k modernej vede, ktorý vychádza z týchto Husserlových téz o povahe modernej vedy:

1. metódou modernej vedy je v podstate idealizácia, t. j. konštruovanie matematických modelov, ktoré umožňujú exaktnú kvantitatívnu deskripciu;

2. sledovania zdroja idealizovaných pojmov nás koniec koncov dovedie k svetu našej každodennej skúsenosti čiže k životnému svetu; všetky vedecké pojmy sú odvodené z nášho životného sveta;

3. každý vedecký opis sveta je podstatne neúplný, pretože nevyhnutne obchádza hlavné dimenzie našej životnosvetovej skúsenosti (6, s. 43).

Gary Gutting, predstaviteľ spomenutého vedeckorealistického smeru americkej filozofie vedy, podáva kritický rozbor týchto téz a ukazuje, že každá z nich protirečí skutočnej povahe modernej vedy (6, s. 44 an.). No napriek správnym výhradám na adresu fenomenologickej interpretácie vedy vedecký realizmus svojrázne (s tendenciou k pluralizmu) reprodukuje jedno zo základných protirečení fenomenológie vyplývajúce z nejednoznačného chápania životného sveta a svedčiace o tom, že fenomenologická filozofia vedy (prinajmenšom pokiaľ ide o Husserlovu *Krízu európskych vied*) nie je jednoznačne „antirealistická“, ako sa vyjadruje Gutting, mieniac v podstate subjektívny idealizmus, pretože výsledok vedeckého osvojovania si sveta človekom vo fenomenológii kontrastuje nielen s hypostazovanou bezprostrednou životnou skúsenosťou, ale aj so životným svetom, ktorý je „sám od seba“, odjakživa a ustavične, čiže s objektívnou realitou.⁴ Preto je tu namieste upozorniť na fenomenologickú tektoniku svetov, ako ju načrtol J. N. Mohanty. Schematicky ide o tieto vrstvy:

A) svet vedeckej objektivity;

B) svet perceptuálnej objektivity;

C) osobitné svety determinované osobitnými predvedeckými záujmami;

D) životný svet v striktnom zmysle slova (10, s. 55).

Kritika fenomenologickej filozofie vedy musí vychádzať predovšetkým z rozboru základnej vrstvy. D. Mohanty dokázal, že Husserlov pojem životného sveta v sebe zahrnuje (bez Husserlovho riadneho rozlíšenia) tri pojmy, a síce:

⁴ V tomto „realistickom“, správne povedané materialistickom zmysle podľa mojej mienky Hossler hovorí krátko pred smrťou o životnom svete, ako o tom svedčí 17. príloha k jeho *Kríze európskych vied* [pozri 7, s. 496—497].

1. Perceptuálny svet, avšak bez determinácie vnemov objektami, čiže nie ako svet v zmysle B, ale ako svet vnemov čisto relatívny vzhľadom na subjekt. Ide tu približne o pojem sveta v zmysle Merleau-Pontyho sveta vnímania. Podľa Mohantyho by ho bolo možné zaradiť medzi vrstvu C a D. Tento význam výrazu „životný svet“ Mohanty označuje skratkou LW₁ (life-world₁).

2. Životný svet v zmysle totality všetkých svetov. Mohanty na tomto mieste súhlasí s Wernerom Marxom, že tento význam treba vylúčiť z dôvodu straty zmyslu idey totality v prípade, že sa táto idea aplikuje na rôzne svety. Rôzne svety k sebe nemožno prosto priradiť, nie sú dané v postojoch, v ktorých možno simultánne zotrvať. Povedané s Wittgensteinom, nepatria do toho istého logického priestoru.

3. V treťom zmysle výrazu „životný svet“ ide o horizont, v ktorom sa konštituuju a v ktorom sú dané všetky ostatné svety, pričom on sám nie je nejakým zvláštnym svetom mimo nich. Ako horizont, v ktorom sú dané, je zároveň podmienkou ich možnosti. Tento význam výrazu „životný svet“ označuje Mohanty ako LW₂.

Tematizovať životný svet v zmysle LW₂ znamená zaujať fenomenologický reflexívny postoj, predpokladajúci epoché od všetkých vedeckých a ďalších vnútrosvetských záujmov. Tohto Mohantom vypreparovaného, upresneného pojmu životného sveta (LW₂) sa týka antinómia životného sveta a transcendentálnej subjektivity, o ktorej som písal (11, s. 108—126) a ktorá determinuje celú posthusserlovskú filozofickú diskusiu.

xxx

Tektonika reflexívneho. Zmeny prebiehajúce dnes v reálnom východisku vedeckého poznania sa vyznačujú takým vzrastom zložitosti systémov a informačnej nasýtenosti odhaľovaných vrstiev objektívnej reality, ktorý vedie k definitívnemu ustáleniu sa spätnej väzby medzi vedeckou teóriou a jej základmi v podobe permanentnej vnútrovednej sebareflexie, k integrácii metavedných disciplín, k syntéze ich výsledkov a dokonca k sedimentácii filozofickej reflexie vedy do podoby nevyhnutnej podmienky ďalšieho ľudstvu prospešného rozvoja vedeckého osvojovania si sveta. Zrýchľovanie pohybu v naznačenom smere rozvrstvovania sebareflexívnych momentov reálneho východiska vedeckého poznania je spôsobené intenzifikáciou potreby *chápania* úlohy toho ktorého konceptuálneho útvaru v systéme vedeckej činnosti, sociokultúrnej reality a koniec koncov v rámci dialektiky subjektívneho a objektívneho (pozri k tomuto V. A. Bažanovove práce 2 a 1).

Možnosť stále „novších“ foriem fenomenologickej filozofie vedy vyplýva z čoraz rozvinutejšej reflexívnosti vedeckého poznania, čiže tej vrstvy teoretického osvojovania si sveta človekom, ktorú si za svoj živel zvolila fenomenologická filozofia.

Podobne ako sa pojem môže stať v plnom zmysle pojmom až vtedy, keď sa sfilozofizuje, t. j. keď sa stane filozofickým pojmom, čiže pojmom obráteným na seba samého, chápaním a zdôvodnením seba samého, môže sa stať aj veda v plnom zmysle slova vedou až vtedy, keď sa podrobí filozofizácii, t. j. keď vedecká reflexia vedy prejde na úroveň filozofickej reflexie vedy, keď filozofická reflexia vedy zachytí vedu v jej genéze a vývoji na pozadí jej reálneho východiska.

Fenomenologickú formu filozofizácie vedy by chcela predstavovať *fenomenologická reforma vied* prostredníctvom ich stupňovitej denaivizácie v reflexii. Cieľom tejto reflexie by malo byť odstránenie nejasnosti pôvodu základných pojmov špeciálnych vied a tým aj odstránenie nedostatočného poznania ich pravého a nevyhnutného zmyslu, ktoré sa v opačnom prípade prenáša na celú stavbu špeciálnych vied. O nedokonalosti všetkých týchto vied, empirických i apriórnych — ako hovorí Husserl — svedčí kríza základov, do ktorej sa dostali a zápas, ktorý musia zvädzať so svojimi paradoxami. Svojim celkovým metodickým typom sa v očiach fenomenológa už nemôžu považovať za pravé vedy, t. j. vedy, ktoré seba bezozvyšku chápu a legitimujú (*rechtfertigen*) a vytyčujú si spoľahlivé cesty pre ďalší postup. „Z tejto neudržateľnej situácie môže novovekú vedu vyslobodiť len fenomenologická reforma“ (8, s. 251 až 252).

Základné stupne denaivizácie vo fenomenológii predznamenujú štyri postoje — prirodzený, naturalistický resp. prírodovedný, personalistický resp. duchovедný (v našej terminológii by sme povedali spoločenskovedný alebo humanitný) a fenomenologický.

Reflexia vedy, pokiaľ sa uskutočňuje v prirodzenom postoji alebo vo vedeckom postoji nemôže viesť ku skutočnej reforme vied, pretože aj keď sa vzopne k pokusom spochybniť svoju vieru, predpoklady, názory na svet, každý stupeň skôr alebo neskôr uviazne vo svojom radikalizme v dôsledku nedôslednosti svojej skepsy, neschopnosti totálnej skepsy čiže vyradenia z hry aj samej viery v existenciu sveta tak, aby sa vo svetle reflexie objavili aj najzákladnejšie zdroje vier, názorov a vôbec manifestácie sveta v ľudskom (a teda i vedeckom) vedomí. Plnú rozvinutosť reflexie je vraj možné dosiahnuť len vo fenomenologickom postoji, ktorý by mal byť eminentne „reflexívnym postojom“ alebo vlastným reflexívnym postojom.

„Radikalizácia“ reflexie vo fenomenologickej filozofii vedy sa však chápe ako prienik do čoraz hlbších vrstiev už určitým spôsobom (a síce subjektívnoidealistickým) interpretovanej štruktúry základu osvojovania si sveta človekom, ktorý tvorí podstatotvornú substanciu vedeckého poznania. Takouto substanciou v Husserlovej filozofii vedy je fungujúca intencionalita transcendentálnej subjektivity. Stupňovitá denaivizácia vo fenomenologicky chápanej reflexii sa chápe ako korekcia výsledkov predchádzajúceho postupu v zmysle priebežného odstraňovania naivnorealistických predsudkov prirodzeného postoja, naturalistických

predsudkov prírodovedného postoja a relativizmu duchovných vied. Odstraňovaním naivných predsudkov vzniká zdanie sebapotvrdzovania fenomenologického zostupu do transcendentálnej subjektivity, ktorý má viesť k spomenutej fenomenologickej reforme vied. O zdaní sebapotvrdzovania fenomenologického zostupu do transcendentálnej subjektivity tu hovorím preto, lebo tým skutočne posledným, všezakladajúcim má byť práve fungujúca intencionalita subjektivity. Naivne, nekriticky, čiže v rozpore s vlastnou, kritickou požiadavkou fenomenológie sa tu prijíma ako samozrejmá, že základom, na ktorom sa uskutočňuje odhaľovanie sveta ľudskému vedomiu, je transcendentálna subjektivita.

Skutočnú denaivizáciu a sfilozofovanie vedy nie je možné uskutočniť v žiadnom smere postupu fenomenologickej reflexie, pretože tento postup stojí na subjektívnoidealistických predsudkoch.⁵

xxx

Kritériom delenia spôsobov osvojovania si sveta človekom, čiže postojov, ktoré predznamenávajú stupne denaivizácie, je vo fenomenologickej tektonike reflexívneho schopnosť uvedomiť si a tematizovať fenomén horizontovosti. V podstate tu ide o to, že v prirodzenom postoji, ktorý sa nedarí prekonať údajne ani v reflexii na úrovni vedeckých postojov, si ako jedine skutočné, prípadne v modalitách skutočnosti, t. j. ako možné, pochybné atď. uvedomujeme *jednotlivé* predmety a svet ako súbor predmetov v zmysle D 2 tektoniky svetov. Výsledkom operácií podľa tektoniky reflexívneho je tematizácia sveta v zmysle LW₂.

Fenomén horizontovosti predstavuje svojrázny dialektický mechanizmus individuálneho vedomia umožňujúci od začiatku súčasne uvedomovanie si jednotlivého a celku. Fenomenológia tematizuje tento mechanizmus len imanentisticky, pretože horizont chápe len ako to, čo sa spoludáva vo vedomí, nikdy však nie ako to, čo nevyhnutne sprevádza javy a procesy nezávisle od nášho vedomia (podrobnejšie pozri 11, s. 105 a n.).

Tak tektonika svetov, ako aj tektonika reflexívneho poukazujú na jav horizontovosti (vo forme latentnosti, implicitnej danosti parergickej sféry javov a procesov sveta), ktorého interpretácia má ďalekosiahle svetonázorové a metodologické dôsledky, ako to vidno aj na najnovšej etape fenomenológie nazývanej *fenomenologický marxizmus* (o fenomenologických marxistoch hovorí napr. M. N. Greckij v 5, s. 130).

Tento smer, programovo vystupujúci proti materialistickej dialektike, napríklad proti J. Zelenému (15, zv. 4, s. 23), je „ochotný“ prijať dialek-

⁵ Tento záver sa vzťahuje aj na pokusy o netranscendentalistické fenomenologické koncepcie budujúce na pojme konkrétneho apriori, ktoré stoja na predsudku variantu neutrálneho monizmu, hypostazujúceho životnosvetenskú skúsenosť individua, aj na pokusy dialektizovať fenomenologickú reflexiu, ako naznačím na záver tejto štúdie.

tiku s podmienkou jej *otvorenostnej* interpretácie. Je to opäť jedna z vln pokusov rozleptať materialistickosť dialektiky. Ako locus classicus, na ktorý sa fenomenologický marxizmus odvoláva, vystupuje (opäť) Sartrova polemika s materialistickou dialektikou v jeho *Kritike dialektického rozumu*, jeho koncepcia dialektickej totalizácie. Fenomenológovia pritom výdatne využívajú také práce, aké predstavuje Lefébrouva *Kritika každodenného života*, Kosíkova *Dialektika konkrétného*, Leithäuserove *Formy každodenného vedomia*, práce A. Hellerovej, M. Vajdu a podobných autorov. Príspevky Bernharda Waldenfelsa obsiahnuté v štvorzväzkovom zborníku *Fenomenológia a marxizmus* ukazujú, že kľúčové miesto zaujíma otvorenostná interpretácia dialektiky, ktorá proti materialistickej dialektike („logike pojmu“) stavia logiku pohľadu (15, zv. 1, s. 145). Waldenfelsova „logika pohľadu“ síce predstavuje zvláštny dialektický mechanizmus, avšak mechanizmus individuálneho vedomia, čiže len určitý aspekt subjektívnej dialektiky. Hyperstáza tohto aspektu je charakteristickou črtou fenomenologickej filozofie vedy. Cieľom postupu Waldenfelsa a ďalších fenomenológov je obhajoba pokračujúcej subjektivizácie dialektiky ako fundamentálnej vedeckej metódy a metódy fundamentácie vedeckého poznania.

LITERATÚRA

1. BAŽANOV, V. A.: Metateoretičeskije issledovanija i reflektivnost' naučnogo znanija. Voprosy filosofii 1985, č. 3.
2. BAŽANOV, V. A.: Problema polnoty kvantovoj teorii: Poisk novych podchodov. Kazan' 1983.
3. FILATOV, V. P.: Jestestvoznaniye i „žiznennyj mir“: problemy fenomenologičeskoj interpretacii točnyh nauk. Voprosy filosofii 1979, č. 4.
4. Filosofija v sovremennom mire. Filosofija i nauka. Kritičeskije očerki buržuaznoj filosofii. Moskva 1972.
5. GRECKIJ, M. N.: Zadači borby za internacionalnoje jedinstvo marksistsko-leninskogo učeniya. In: Materialy soveščaniya v redakcii žurnala „Voprosy filosofii“ po problemam ideologičeskoj borby. Voprosy filosofii 1983, č. 8.
6. GÜTING, G.: Husserl and Scientific Realism. Philosophy and Phenomenological Research 1978, č. 1.
7. HUSSERL, E.: Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie. Úvod do fenomenologické filozofie. Praha 1972.
8. HUSSERL, E.: Phänomenologische Psychologie. Vorlesungen Sommersemester 1925. Husserliana IX. Haag 1968.
9. HUSSERL, E.: Philosophie als strenge Wissenschaft. Frankfurt am Main 1965.
10. MOHANTY, J. N.: „Life-World“ and „A Priori“ in Husserl's Later Thought. In: The Phenomenological Realism of the Possible Worlds. Analecta Husserliana 1974, č. 3.
11. PIAČEK, J.: Marxizmus a kríza fenomenológie. Ku kritike Husserlovej filozofie vedy. Bratislava 1984.
12. STRASSER, S.: Phänomenologie und Erfahrungswissenschaft vom Menschen. Grundgedanken zu einem neuen Ideal der Wissenschaftlichkeit. Berlin 1964.

13. ŠVYRIOV, V. — JUDIN, E.: Scientizm. In: Filosofskaja enciklopedija. 5. Moskva 1970.
14. VASILEJEVA, T. J. — PANČENKO, A. I. — STEFANOV, N. I.: Istolkovanije fizičeskoj teorii kak filosofskaja problema. In: Teoretičeskoje i empiričeskoje v sovremennom naučnom poznanii. Moskva 1984.
15. WALDENFELS, B. — BROECKMAN, J. M. — PAŽANIN, A. (Hrsg.): Phänomenologie und Marxismus. Zv. 1. Konzepte und Methode. Zv. 2. Praktische Philosophie. Zv. 3. Sozialphilosophie. Zv. 4. Erkenntnis und Wissenschaftstheorie. Frankfurt am Main 1977—1979.
16. ŽELNOV, M. V.: Predmet filosofii v istorii filosofii. Predistorija. Moskva 1981.

ДВА КАМНЯ ПРЕТКНОВЕНИЯ ФЕНОМЕНОЛОГИЧЕСКОЙ ФИЛОСОФИИ НАУКИ

Йозеф Пиачек

Феноменология представляет собой стилеобразующий фактор современной философской рефлексии науки на Западе. Традиционно в поле зрения феноменологов находятся общественные и психологические науки, но в последнее время феноменологи уделяют все больше внимания и естественным наукам, особенно физике. Смыслом философской рефлексии науки является фундаментация науки и ее понимание в рамках социокультурной реальности. Феноменологическая рефлексия науки при этом опирается на два проблемных округа, а именно, на тектонику миров и тектонику рефлексивного. В обоих округах феноменология сталкивается с феноменом горизонта, который, однако, она интерпретирует имманентистически и гиперстазирует с целью субъективизации диалектики.

ZWEI KLIPPEN DER PHÄNOMENOLOGISCHEN WISSENSCHAFTSPHILOSOPHIE

Jozef Piaček

Die Phänomenologie stellt einen stilbildenden Faktor der gegenwärtigen philosophischen Wissenschaftsreflexion im Westen dar. Von der traditionellen Domäne gesellschaftlicher und psychologischer Wissenschaften richtet sich die Aufmerksamkeit der Phänomenologie immer mehr auch auf die Naturwissenschaften, besonders auf die Physik. Der Sinn der philosophischen Wissenschaftsreflexion liegt in der Fundamentierung der Wissenschaft und ihrer Auffassung im Rahmen der soziokulturellen Realität.

Die phänomenologische Wissenschaftsreflexion stützt sich in diesem Bestreben auf zwei Problemkreise und zwar auf die Tektonik der Welten und des Reflexiven. In beiden Bereichen stößt sie an das Phänomen der Horizontalität, das aber mit dem Ziel einer Subjektivierung der Dialektik immanentistisch ausgelegt und hypostasiert wird.